

Burgers maken hun buurt in Leiden

Tussentijds verslag van de onderzoeksbevindingen

Prof. Dr. E.H. Tonkens

Dr. I. Verhoeven

S. Roggeveen BA

Universiteit van Amsterdam
AISSR/afdeling sociologie

Burgers maken hun buurt in Leiden

Tussentijds verslag onderzoeksbevindingen Universiteit van Amsterdam

Evelien Tonkens, Imrat Verhoeven, Suzanne Roggeveen,

Met medewerking van: Pauline Escudero Lamboo, Ineke Grolle, Rosan Hilhorst, Jeroen Mulders, Ernst Nuus, Elske de Ronde, Anna Schaake en Claudia Spengler.

Inleiding

In de volgende pagina's doen wij tussentijds verslag van onze eerste onderzoeksbevindingen in Leiden in het kader van het onderzoeksproject *Burgers maken hun buurt*, een groter onderzoeksproject van de UvA en de UT samen met het NICIS Institute, het ministerie van BZK en de gemeenten Enschede en Hengelo. Het onderzoek richt zich op burgerinitiatieven die zich bezighouden met het verbeteren van de buurt. Bij die initiatieven is doorgaans sprake van relaties en interacties tussen initiatiefnemers, overheid, welzijninstellingen, corporaties en andere instituties.

Idealiter berust het zwaartepunt van het initiatief inhoudelijk bij burgers. Dit impliceert dat bestuursorganen en professionals in dienst van de gemeente of maatschappelijke instellingen bij burgerinitiatieven niet invullend maar aanvullend zijn (Geurtz en Van de Wijdeven 2009). We spreken daarom van 'blended social action' (Sampson et al. 2005). Hierbij is de vraag niet zozeer hoe burgers mee kunnen doen met de overheid, maar hoe de overheid met hen mee kan doen (vgl. Van der Heijden et al. 2007). Twee centrale termen in het bijbehorende beleid zijn 'stimuleren' en 'faciliteren'. Stimuleren komen we vaak tegen in de krachtwijken waar de overheid samen met maatschappelijke partners activerend beleid op burgerinitiatieven voert. Faciliteren komt in die praktijken ook voor, zodra burgers actief zijn en ondersteuning nodig hebben. Maar de term wordt in het beleid sterker in verband gebracht met het inspelen op initiatief dat niet door overheidsactivering ontstaat (Verhoeven 2010a).

We analyseren het stimuleren en vooral faciliteren van burgerinitiatieven door instituties. Wat gaat er in de praktijk schuil achter stimuleren en faciliteren? Hoe vullen instituties dit in tijdens concrete interacties? Wat zijn de verschillen in hoe ze dit doen? Hoe ervaren burgers die initiatieven nemen dit? Heeft het hen geactiveerd of waren ze toch al actief? Hoe zien zij de overheid? Waarvan ondervinden ze hulp en hinder? Aan welke vormen van ondersteuning hebben ze behoefte? En hoe representatief zijn hun opvattingen en behoeftes eigenlijk als we deze vergelijken met een willekeurige steekproef?

In deze tussenrapportage geven wij onze voorlopige antwoorden op deze vragen. We baseren onze rapportage op een enquête en op een serie onderzoeken van masterstudenten die onder begeleiding van Imrat Verhoeven, Evelien Tonkens en Jan Willem Duyvendak zijn verricht. De enquête is gehouden onder Leidenaren die in 2009 voor hun initiatief een voucher hebben gekregen en een groep initiatiefnemers die buiten deze financiële regeling om actief zijn. We vergelijken de opvattingen en het gedrag van deze actieve burgers met willekeurig geselecteerde burgers die we op het gemeentehuis hebben geënquêteerd. Deze groep is representatief voor de Leidse bevolking (voor uitleg over onze methoden zie de bijlage). De deelonderzoeken gingen over uiteenlopende thema's, maar hadden allen betrekking op het grotere thema van de interactie tussen burgerinitiatieven en hun institutionele omgeving

Alvorens we verslag doen van onze bevindingen, geven we eerst een korte schets van de beleidsmatige en maatschappelijke context waarin we de toegenomen belangstelling voor actief burgerschap in de buurt moeten plaatsen. Daarna gaan we

achtereenvolgens in op verschillen en overeenkomsten tussen actieve burgers en andere Leidenaren, de achtergrondkenmerken van actieve burgers en Leidenaren (in termen van sekse, leeftijd, opleiding en betaald werk), de achtergronden van de vrijwillige inzet van de actieve burgers, hulp en hinder die actieve burgers van instituties ervaren bij het uitvoeren van initiatieven, en de eisen die burgers zelf stellen aan representatie bij initiatieven. We ronden af met een aantal voorlopige conclusies voor het beleid.

1. De activerende verzorgingsstaat

In vrijwel alle dorpen en steden van ons land nemen mensen initiatieven, bijvoorbeeld door een speeltuin aan te leggen, een buurtfeest te houden of bomen te planten. Ze proberen de buurt mooier, socialer, veiliger, kindvriendelijker, gezelliger of groener te maken. Dat is niet nieuw. Nieuw is wel dat de overheid het afgelopen decennium in toenemende mate probeert deze initiatieven uit te lokken en te stimuleren, ingegeven door bestuurlijke veranderingen binnen de verzorgingsstaat gericht op activering van burgers.

Na een eerste fase (1945-1970) van een verzorgende overheid die vrijwel alles voor burgers regelde, volgde een korte fase van democratisering waarin burgers wat meer zeggenschap moesten krijgen over voorzieningen (1970-1980). Vervolgens begon een lange fase van vermarkting (1980-2005) waarin de overheid zich begon terug te trekken. Van burgers (en bedrijven) werd een grotere eigen verantwoordelijkheid in het publieke domein verwacht. De vraaggerichte houding die de overheid trachtte te stimuleren in de dienstverlening, maakte burgers tot klanten met alle daaraan gekoppelde verwachtingen (Tonkens 2009). Deze verzakelijking van de relaties met burgers ging vergezeld van een transformatie van de bureaucratie volgens de principes van het New Public Management (NPM). Kenmerkend voor deze principes is de grote nadruk op output, op beleid dat wordt onderbouwd met indicatoren, op verantwoording over het geleverde werk en opsplitsing van organisaties die met dezelfde publieke diensten behept zijn (Pollit 2003).

De verzorgingsstaat lijkt ongeveer vanaf 2005 in een nieuwe fase te zijn beland, waarin mensen weer als burger worden aangesproken en meer bij de publieke zaak worden betrokken. De centrale gedachte lijkt te zijn dat burgers in eerste instantie zelf taken uitvoeren in hun gemeenschappen, waarbij ze door de staat worden ondersteund. Volgens Evelien Tonkens (2009: 11-17) ligt de bal bij de burger, met veel nadruk op zelfredzaamheid, zelfontplooiing en verantwoordelijkheid voor de (leef)omgeving. De overheid stimuleert, faciliteert en verbindt dit alles. In de krachtwijken fungeerde de overheid de afgelopen jaren als aanjager van actief burgerschap die zichzelf terughoudender op wil stellen als mensen eenmaal actief zijn (Van Ankeren et al. 2010). Dat is geen geringe opgave. Er ontstaan geregeld spanningen tussen betrokkenheid en onverschilligheid, tussen flexibiliteit en controle, tussen loslaten en overnemen (Kampen et al. 2010). Burgers activeren om zelf meer te doen is immers per definitie een spannende onderneming, waarbij overheid en burgers koorddans op een heel smal koord.

Stimuleren en faciliteren van burgerinitiatieven is een van de pijlers van de activerende verzorgingsstaat – naast arbeidsreïntegratie en stimuleren van vrijwillige inzet via de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Het gaat hier niet om formele burgerinitiatieven waarbij burgers hun thema op de agenda van de Tweede Kamer kunnen plaatsen, maar om informele burgerinitiatieven waarbij ze samen iets doen aan een maatschappelijk of publiek belang. Daarbij stelt de overheid zich de afgelopen jaren de vraag hoe zij hen kan helpen (Van der Heijden et al. 2007,

Hurenkamp et al. 2006). Er zijn ook burgers met initiatieven die protesteren tegen beleidsplannen of die daarvoor alternatieven aandragen (Verhoeven 2010a en 2010b). Kortom, er is sprake van een grote variëteit in burgerinitiatieven. De term staat voor een zeer diverse verzameling praktijken die van onderop ontstaan of van bovenaf worden gestimuleerd, die sociaal of politiek van aard zijn, die zich in dezelfde richting bewegen als de overheid of juist tegen de overheid ingaan, die zich afspelen in gegoede buurten of in krachtwijken, die door hoger opgeleiden worden gepraktiseerd of voor lager opgeleiden worden geconstrueerd.

Uit empirisch onderzoek naar burgerinitiatieven blijkt dat er weinig initiatieven zijn zonder relatie met instituties (Hurenkamp et al. 2006, Tonkens 2009, Van de Wijdeven en Hendriks 2010). Op het eerste gezicht blijken spontane initiatieven vaak door de overheid gestimuleerd en vaker nog geïnitieerd of bedacht. En ook als het wel spontane initiatieven waren, blijken burgers vroeger of later meestal toch iets van gemeenten, welzijnsinstellingen, woningcorporaties, zorginstellingen of formele bewonersorganisaties nodig te hebben. Waar ze precies behoefte aan hebben kan sterk uiteenlopen. Soms gaat het om betrokkenheid of een luisterend oor, vaak ook om kennis, barrières wegnemen of financiële ondersteuning (Hurenkamp et al. 2006, Van Ankeren et al. 2010). Ook bij burgers die tegen de overheid ingaan is duidelijk sprake van een relatie met de institutionele omgeving, zij het dat burgers deze willen beïnvloeden en niet zozeer behoefte hebben aan ondersteuning (Verhoeven 2009, Verhoeven 2010b).

Burgerinitiatieven zijn het afgelopen decennium ook financieel gestimuleerd door de overheid. Er zijn budgetten voor ingezet, die aanvankelijk wijkbudgetten werden genoemd, later ook bewonersbudgetten en vouchers (zie bijvoorbeeld Tonkens 2008, Van Ankeren et al. 2010, Tonkens & Kroese 2009).

Ook in Leiden is gewerkt met een voucherregeling gericht op stimulering van burgerinitiatieven. Daarnaast proberen de gemeente, woningcorporaties en welzijnsinstellingen in te spelen op initiatieven die bewoners ‘spontaan’ nemen in de buurt. Hoe dit er aan toe gaat komt later in dit verslag aan de orde. Nu richten we ons eerst op een algemenere vergelijking tussen de actieve burgers die initiatieven nemen en de Leidse bevolking.

2. Actieve burgers vergeleken met Leidenaren

Waarin verschillen de actieve burgers in de buurt in vergelijking met de rest van de Leidse bevolking? Denken zij anders over hun medeburgers, overheid en politiek? Hebben ze meer of juist minder vertrouwen in medeburgers en instituties? Onderstaande tabel vat onze bevindingen over vertrouwen samen.

Tabel 1 Vertrouwen, verantwoordelijkheid & tevredenheid actieve burgers/Leidenaren

	Actieve burgers (N=98)	Leidenaren (N=134)
Sociaal vertrouwen en verantwoordelijkheid		
Over het algemeen zijn mensen wel te vertrouwen	88%	72%
Er zijn nog altijd mensen bereid om een ander te helpen	89%	81%
Mensen moeten meer eigen verantwoordelijkheid tonen en minder rekenen op overheidsvoorzieningen	74%	75%
Tevredenheid gemeente en institutioneel vertrouwen		
(Zeer) tevreden over de gemeente	69%	85%
De gemeente is (zeer) betrouwbaar	79%	86%
Het opbouwwerk is (zeer) betrouwbaar*	49%	49%
Woningcorporaties zijn (zeer) betrouwbaar*	42%	44%
De districtsraad is (zeer) betrouwbaar*	33%	32%

* Van de actieve burgers weet respectievelijk 45%, 45% en 56% niet of zij het opbouwwerk, een woningcorporatie en de districtsraad vertrouwen. Van de Leidenaren weet respectievelijk 40%, 47% en 64% dit niet.

Wat meteen opvalt, is het enorm hoge vertrouwen in medeburgers. De actieve burgers scoren daarop wel wat hoger dan andere Leidenaren – dat spoort met ander onderzoek: mensen die meer sociaal actief zijn hebben ook meer vertrouwen (Putnam 2000), maar ook de Leidse bevolking scoort hoog.

Over hulpvaardigheid en eigen verantwoordelijkheid denken de actieven niet anders dan de bevolking. Er bestaat eensgezindheid in Leiden dat medeburgers hulpvaardig zijn en dat het behoorlijk vanzelfsprekend is dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid nemen en niet te veel op overheidsvoorzieningen rekenen. Verderop zullen we zien dat actieve burgers wel behoefte aan hulp van de overheid hebben. Kennelijk vinden ze over het algemeen wel dat ze zelfstandig moeten zijn, maar is hulp in de praktijk toch welkom. Het positieve beeld over sociaal vertrouwen en hulpvaardigheid spoort met op bevindingen uit landelijk onderzoek, zij het dat de actieve burgers en de Leidenaren op sommige punten nog positiever zijn. Uit het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (COB) van het Sociaal en Cultureel Planbureau kunnen we opmaken dat het sociaal vertrouwen sinds 2008 achter in de 50 procent schommelt. Zo'n 81 procent van de Nederlandse bevolking gelooft over dezelfde periode in de hulpvaardigheid van medemensen en bijna 50 procent vindt dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid moeten nemen (Dekker en Den Ridder 2011).

Het vrij positieve beeld over de samenleving gaat in het landelijke onderzoek vaak gepaard met een negatief beeld over de overheid en de politiek (Dekker et al. 2009). Verrassend genoeg zien we dit patroon niet terug in Leiden, althans niet als het om de overheid gaat. De Leidse bevolking is in hoge mate tevreden over en heeft veel vertrouwen in de gemeente (zie tabel 1). Actieve burgers zijn echter iets minder positief dan de Leidse bevolking, mogelijk doordat ze meer concrete ervaring met de gemeente hebben door hun activiteiten in de buurt. Het kan zijn dat die ervaringsbasis tot een grotere teleurstelling leidt. Actieve burgers lieten tijdens het enquêteren soms weten dat hun initiatief niet snel genoeg werd afgehandeld. Andere Leidenaren lieten vaak weten dat ze niet precies wisten wat de gemeente deed, maar dat ze er in ieder geval nooit last van hadden. Ondanks de verschillen met de overige Leidenaren, scoren de actieve burgers nog steeds heel hoog op tevredenheid over en vertrouwen in de gemeente.

Dit positieve beeld van de gemeente heeft geen betrekking op de lokale politiek. Hierover zijn vermoedelijk toch aardig wat Leidenaren een stuk minder enthousiast door de RijnGouwelijk, protest tegen de Rijnlandroute en behoorlijk wat protest op buurtniveau tegen beleidsmaatregelen (zie de cijfers over protest in tabel 2 en vgl. Schaake 2010). Uit de stadsenquête 2010 blijkt dat 52 procent van de bevolking bekend is met wat de gemeenteraad doet en dat 30 procent van deze groep de gemeenteraad matig tot slecht vindt functioneren. Nog eens 34 procent vindt dat het redelijk gaat en 37 procent vindt dat de gemeenteraad goed functioneert. Het college van B&W komt er iets gunstiger vanaf. Dit is bekend bij 54 procent van de bevolking en functioneert volgens 20 procent matig tot slecht, volgens 57 procent redelijk en volgens 23 procent goed. Degenen die ontevreden zijn over gemeenteraad en college van B&W noemen vaak kwesties als de RijnGouwelijk en niet goed luisteren naar de burger (Stadsenquête 2010).

In overige instanties bestaat veel minder vertrouwen (zie tabel 1), maar daarbij moet aangetekend dat actieve burgers en Leidenaren vaak aangegeven niet te weten of ze opbouwwerk, woningcorporaties en districtsraden vertrouwen. Velen hebben te weinig ervaring met deze instanties om een oordeel te vellen. Er is dus een groot sociaal vertrouwen onder actieve burgers, en in wat mindere mate onder de Leidse bevolking. Vertaalt dit zich buiten hun activiteiten in informele

burgerinitiatieven ook naar andere vormen van sociale participatie? Geven zij bijvoorbeeld geld aan goede doelen, doen zij wel eens iets voor hun burens of doen zij wel eens vrijwilligerswerk? Deze vragen kunnen volmondig met “ja” beantwoord worden (zie tabel 2). Het geven aan goede doelen en iets doen voor burens zijn de meest gebezigde activiteiten, maar ook het vrijwilligerswerk ligt op een indrukwekkend hoog niveau. Kennelijk is participatie besmettelijk. Eenmaal actief, dan ook meteen op tal van manieren, zo lijkt het credo van de actieve burgers. We kunnen ze gerust als ‘veelparticipeerders’ kwalificeren. Deze hoge participatie zit vooral in het vrijwilligerswerk. Dit blijkt uit de vergelijking met de Leidse bevolking. Leidenaren geven ook opvallend veel aan goede doelen, doen iets voor hun burens, collega’s of voor onbekenden. Op vrijwilligerswerk scoren ze beduidend lager dan de actieve burgers, maar zitten ze nog steeds behoorlijk boven het op zich ook al hoge landelijk gemiddelde van 34 procent (Dekker et al. 2007). Deze vrij hoge score onder Leidenaren sluit goed aan bij het sterke sociale vertrouwen en geloof in hulpvaardigheid van anderen dat we al eerder zagen.

Tabel 2 Sociale en politieke participatie onder actieve burgers en Leidenaren

Activiteiten:*	Actieve burgers (N=98)	Leidenaren (N=134)
Sociale participatie		
Aan een goed doel gegeven	94%	82%
Iets gedaan voor burens	91%	74%
Vrijwilligerswerk gedaan	79%	47%
Iets gedaan voor collega’s	76%	77%
Iets gedaan voor onbekenden	69%	65%
Politieke participatie		
Interesse in politiek (sterk/gewoon)	80%	76%
Van plan te gaan stemmen Tweede Kamer **	91%	79%
Afgelopen gemeenteraadsverkiezingen gestemd	88%	60%
Meegedaan aan inspraakprocedure	43%	12%
Eis/klacht beroep tegen overheid ingediend	34%	11%
Meegedaan aan protest tegen de overheid	30%	23%

* Percentage respondenten dat zegt aan een activiteit te hebben meegedaan.

** De enquête werd afgenomen in het voorjaar van 2010 voorafgaand aan de Tweede Kamerverkiezingen

De actieve burgers zijn ook op politiek vlak tamelijk actief. Ze hebben een grote interesse in politiek, zijn trouw in de gang naar de stembus en doen in opvallend grote getale mee aan inspraakprocedures bij beleidsplannen. Toch lijken ze niet genoeg te hebben aan deze beïnvloedingskanalen van de representatieve democratie. Vrij veel actieve burgers maken ook gebruik van de juridische mogelijkheden om bezwaar en beroep tegen besluiten aan te tekenen en ze protesteren tegen de overheid. Hiermee geven ze vrij massaal uitdrukking aan wat de Franse politicoloog Pierre Rosanvallon (2008) ‘tegendemocratie’ noemt: controle en kritiek van burgers op de machtsuitoefening door de gekozenen (zie ook Van Gunsteren 2008, Verhoeven 2009 en 2010b).

Bewoners die informele burgerinitiatieven nemen in de buurt zijn beduidend politiek actiever dan Leidenaren in het algemeen. Leidenaren zijn weliswaar ook vrij sterk geïnteresseerd in politiek, en behoorlijk wat van hen gaan stemmen, maar inspraak en bezwaar en beroep indienen is stukken minder populair. Hun deelname aan inspraak komt ongeveer overeen met het landelijke percentage (vgl. Verhoeven 2009: 38). Wel maakt de Leidse bevolking vrij veel gebruik van protest om politieke invloed uit te oefenen. Zodra de lokale politiek tijdens interviews ter sprake kwam, begonnen mensen spontaan over de RijnGouwelijn en andere veelbesproken ruimtelijke plannen in Leiden. Na de laatste gemeenteraads-verkiezingen is D66 als grote winnaar uit de bus gekomen, doordat zij zich in haar campagne expliciet keerde tegen de aanleg van de RijnGouwelijn dwars door het centrum van Leiden. Tachtig

procent van de actieve burgers als van de Leidse bevolking vindt dat eisen, klachten en een beroep indienen tegen de overheid ook een kenmerk van goede burgers. Zij sluiten hiermee aan bij de opvatting dat de overheid bij de les houden door kritiek te uiten een wezenlijk kenmerk is van de representatieve democratie (Hilhorst, 2010, Rosanvallon 2008, Van Gunsteren 2008, Verhoeven 2009 en 2010b).

Zowel actieve burgers in de buurt als de Leidenaren in het algemeen zijn meer sociaal dan politiek actief. Dit hangt samen met hun beeld van goede burgers. Familie, vrienden, buren, collega's of onbekenden helpen, vinden zowel de actieve burgers als de Leidse bevolking extreem belangrijke kenmerken van goede burgers (Hilhorst 2010). Dit patroon zien we ook in landelijk onderzoek (Dekker en de Hart 2005, Dekker 2006, Hurenkamp en Tonkens 2008). Bij politieke participatie tellen stemmen tijdens verkiezingen en politieke interesse tonen als (zeer) belangrijke eigenschappen van goede burgers, maar beduidend minder dan medeburgers helpen. Ook hierover zijn de actieve burgers en de Leidse bevolking het eens. Een ander beeld zien we bij inspraak. De actieve burgers in de buurt vinden naar inspraakavonden van de gemeente gaan nadrukkelijk ook bij goede burgers horen, de Leidse bevolking deelt die mening niet (Hilhorst 2010). Dit blijkt ook uit hoe vaak ze hier aan meedoen (zie tabel 2).

Kwalitatieve verdieping: Boze hoger opgeleiden over de nationale en lokale politiek

Uit nadere analyse van actieve burgers in een wijk met zeer veel hoger opgeleiden (Schaake 2010) blijkt dat zij over de landelijke politiek aanzienlijk positiever zijn dan over de lokale politiek. Uit een enquête onder 86 inwoners van de Burgemeesters- en professorenwijk en 15 kwalitatieve interviews met bewoners die actief zijn in de wijk leren we dat deze bewoners positief zijn over de *landelijke* politiek. Ze zijn er in geïnteresseerd, hebben er vertrouwen in en denken er voldoende invloed op te kunnen uitoefenen. Ze zijn overigens wel kritisch, maar dan op hun vaak wat lager opgeleide medeburgers. Die vinden ze eng in hun politieke opvattingen en gedrag, vooral als ze PVV stemmen.

Een heel ander beeld komt naar voren uit de opvattingen van deze hoger opgeleide burgers over de *lokale* politiek. Daarover zijn ze behoorlijk kritisch tot zelfs ronduit negatief. Lokale politici luisteren onvoldoende naar hen, ze zijn niet bekwaam en ze kunnen niet met geld omgaan. Deze burgers plaatsen zich opvallend vaak naast of boven lokale politici. Uit de interviews blijkt dat er nogal wat hoger opgeleide bewoners zijn die te veel negatieve ervaringen hebben opgedaan met de lokale politiek. Daarom zijn ze hierover veel kritischer en pessimistischer dan over de nationale politiek. Vrijwel iedereen noemde tijdens de interviews spontaan de RijnGouwelijk als belangrijke politieke kwestie die hun negatieve beeld van de lokale politiek beïnvloedt. Deze burgers willen meer invloed op de lokale gang van zaken en als de politiek hen die niet biedt dan proberen ze invloed uit te oefenen via allerlei vormen van protest. Dit deelonderzoek beperkte zich tot hoger opgeleiden in één buurt. Als dit negatieve beeld over de lokale politiek breder wordt gedeeld onder Leidse hoger opgeleiden, gaat het om een belangwekkend lokaal probleem. Vijftig procent van de bevolking in Leiden is hoog opgeleid, terwijl dat landelijk rond de 35 a 40 procent ligt. Uit recent onderzoek van Bovens en Wille (2010) blijkt dat hoger opgeleiden gewend zijn geraakt aan mogelijkheden om invloed uit te oefenen. Misschien ervaren hoger opgeleiden in Leiden minder invloed op de politiek, dan ze verwachten en zouden willen.

3. Invloed van sekse, leeftijd, opleiding en betaald werk

Wat is de invloed van de achtergrondkenmerken van de actieve burgers en de Leidenaren op hun opvattingen en hun participatie? We gaan dit na voor sekse, leeftijd, opleiding en betaald werk. Op basis van ons materiaal konden we alleen analyses maken naar de samenhang per achtergrondkenmerk en niet naar de combinatie van kenmerken en de mate waarin ze doorslaggevend zijn.

De invloed van sekse

Onder de *actieve burgers* in de buurt zeggen vrouwen minder vaak aan politieke activiteiten te doen en minder klachten, eisen en beroepen tegen de overheid in te dienen dan mannen. Voor alle andere opvattingen en vormen van participatie speelt sekse geen rol bij de actieve burgers. Vrijwel hetzelfde patroon zien we bij de *Leidse bevolking*. Ook hiervoor geldt dat vrouwen minder vaak eisen, klachten en beroepen indienen dan mannen en dat voor de rest sekse geen rol speelt.

Overigens blijkt uit vragen die ingaan op de ervaringen van actieve burgers in de buurt met instituties (zie verder paragraaf 4) dat sekse daar wat meer invloed heeft. Vrouwen ondervinden meer hinder van instituties bij hun initiatieven en ze worden minder vaak gevraagd om een initiatief te starten. Opvallend genoeg geldt dat laatste vooral voor burgers onderling die vrouwen minder vaak vragen om iets te gaan doen in de buurt dan mannen en in iets mindere mate geldt het voor de gemeente, woningcorporaties en welzijnsinstellingen.

Jong en politiek ongeïnteresseerd?

Vaak wordt er geklaagd over jongeren die te weinig betrokkenheid tonen bij de politiek. Dit beeld is niet correct voor de jongere *actieve burgers* in de buurt (onder de 35 jaar). Zij doen evenveel als de andere leeftijdsgroepen aan stemmen bij de Tweede Kamer verkiezingen en aan klachten indienen tegen de overheid. Protesteren tegen de overheid doen zij bovendien vaker dan oudere actieve burgers. De overige politieke activiteiten laten zij grotendeels aan zich voorbijgaan. Voor alle andere opvattingen en participatievormen speelt leeftijd onder de groep actieve burgers in de buurt geen enkele rol.

Onder de *Leidse bevolking* valt op dat jongeren minder politieke interesse hebben dan andere leeftijdscategorieën en dat ze minder meedoen aan verkiezingen. Bij andere politieke activiteiten zoals meedoen aan een inspraakprocedure, meedoen aan een protest en een klacht indienen tegen de overheid, speelt leeftijd geen onderscheidende rol onder de bevolking. Op het sociale vlak valt op dat jongere Leidenaren minder aan goede doelen geven, maar wel eerder iets doen voor onbekenden en eerder aan vrijwilligerswerk doen dan de 35 tot 64 jarigen. (niet significant).

Voor zover het gaat om de ervaringen van *actieve jongeren* in de buurt met instituties, rapporteren zij minder hulp bij activiteiten dan ouderen. Zo hebben jongeren nooit hulp gehad van de districtsraden, terwijl 17% van de 35-64 jarigen en 7% van de 65-plussers dat wel kregen (al is het verschil technisch gezien niet significant). Jongeren hebben dan ook minder vertrouwen in de districtsraad dan de andere leeftijdsgroepen.

Lager versus hoger opgeleiden

Opleidingsniveau lijkt ook van invloed te zijn op de antwoorden die *actieve burgers* in de buurt geven. Lager opgeleiden hebben minder vertrouwen in het opbouwwerk en in woningcorporaties (ondanks dat woningcorporaties hen iets meer vragen om actief

te worden). Lager opgeleiden tonen ook minder interesse in politiek en gaan minder vaak stemmen bij de gemeenteraadsverkiezingen en Tweede Kamerverkiezingen (niet significant). Dit spoort met tal van studies die aantonen dat al dan niet gaan stemmen sterk samenhangt met opleidingsniveau (zie o.a. Bovens en Wille 2010, Pattie et al. 2004, Verba et al. 1995).

Actieve lager opgeleiden verschillen niet van de andere opleidingsniveaus in hun opvattingen over sociaal vertrouwen, in hun deelname aan sociale participatie en in hun niet-electorale politieke participatie (meedoen aan een inspraakprocedure, een klacht indienen tegen de overheid of meedoen aan een protest). Maar kijken we naar de hele *Leidse bevolking*, dan zijn er wel verschillen tussen lager en hoger opgeleiden op deze gebieden: lager opgeleiden vinden andere mensen minder te vertrouwen dan hoger opgeleiden (significant). Lager opgeleide Leidenaren hechten meer belang aan eigen verantwoordelijkheid nemen en vinden sterker dat mensen minder op de overheid moeten rekenen (niet significant). Ze doen ook minder aan sociale activiteiten, zoals geven aan een goed doel of iets vrijwillig doen voor collega's (niet significant). Het politieke gedrag van Leidenaren wordt niet beïnvloed door opleidingsniveau, behalve het stemmen bij gemeenteraadsverkiezingen: dat doen lager opgeleiden minder vaak (niet significant).

Lager opgeleiden gaan dus qua sociaal vertrouwen en sociale en politieke participatie meer op hoger opgeleiden lijken als ze actief worden; alleen hun stemgedrag blijft lager. Het lijkt er dus op dat deelname aan een burgerinitiatief een breder activerend effect heeft voor de lager opgeleide actieve burgers.

Betaald werk

Werkloze *actieve* burgers zeggen vaker gevraagd te worden door het opbouwwerk en woningcorporaties om een initiatief in de buurt te nemen. Bovendien zeggen zij vaker hulp daarbij te hebben gehad van het opbouwwerk (significant) en woningcorporaties. Zij hebben ook meer vertrouwen in deze instituties. Het kan zijn dat werklozen over het algemeen meer in contact komen met het opbouwwerk en woningcorporaties, waardoor ze meer gevraagd worden en meer hulp krijgen. *Actieve* burgers zonder betaalde baan doen vaker vrijwilligerswerk, zijn vaker bij inspraakprocedures aanwezig zijn en meer geïnteresseerd in politiek, dan actieve burgers met een baan. Dit is echter niet significant. Het geldt ook alleen voor *actieve* burgers: onder Leidenaren in het algemeen geldt dit niet. Het al dan niet hebben van een baan maakt onder de Leidenaren geen verschil bij alle onderzochte vormen van sociale en politieke participatie.

Voor de *Leidse bevolking* geldt dat werklozen minder vertrouwen in andere mensen en in woningcorporaties hebben, maar vrijwel evenveel vertrouwen in de gemeente en de districtsraad, als mensen met een baan.

Kortom: werklozen zijn minder vaak actief dan mensen met een baan – dit is conform buitenlands onderzoek (Wilson 2000) en te verklaren uit het feit dat werklozen minder contacten hebben –, maar als zij eenmaal actief zijn, zijn zij actiever dan actieve burgers in de buurt met baan – wat te verklaren valt uit het feit dat zij meer tijd hebben.

4. Bestaat de moderne vrijwilliger onder de actieve burgers?

Al die actieve burgers die initiatieven nemen in de buurt zijn daarmee ook allemaal vrijwilliger. Maar wat voor vrijwilliger zijn zij? Binnen het vrijwilligersbeleid en binnen de academische literatuur buigt men zich over de vraag of vrijwilligers tegenwoordig andere motieven en wensen hebben dan voorheen: of zij zich korter

willen binden, in ‘lichte gemeenschappen’ met weinig organisatorische verplichtingen, meer gericht op het verbeteren van de eigen cv en om er zelf iets van te leren. De traditionele vrijwilliger daarentegen bindt zich langdurig aan een en dezelfde organisatie en toont daarbij een onvoorwaardelijke inzet. Wat kunnen we hier over zeggen op basis van ons onderzoek? We onderzochten dit onder actieve burgers in Leiden (Grolle 2010). Uit diepte-interviews met negentien burgers in Leiden die een initiatief hebben genomen in de buurt bleek dat de tegenstelling tussen de traditionele en de moderne vrijwilliger niet betekenisvol is. De meeste vrijwilligers hebben kenmerken van zowel de traditionele als de moderne vrijwilliger:

Tabel 3 Kenmerken van vrijwillige inzet bij bewonersinitiatieven (N=19)

Kenmerken	Traditioneel	Modern
Groepsgevoel	95 % <i>Aanwezig</i>	5 % <i>Afwezig</i>
Belang <i>face-to-face</i> contact	89 % <i>Belangrijk</i>	11 % <i>Onbelangrijk</i>
Projectgerichtheid	84 % <i>Afwezig</i>	16 % <i>Aanwezig</i>
Duur betrokkenheid	79 % <i>Langdurig</i>	21 % <i>Kortdurend</i>
Mate van binding	79 % <i>Hecht</i>	21 % <i>Los</i>
Mate van beschikbaarheid	79 % <i>Onbeperkt</i>	21 % <i>Beperkt</i>
Trendgerichtheid	79 % <i>Conventioneel</i>	21 % <i>Hip</i>
Voorkeur zelfstandigheid	74 % <i>Voorkeur teamverband</i>	26 % <i>Individueel georiënteerd</i>
Regelmaat van inzet	63 % <i>Herhaaldelijk</i>	37 % <i>In bijzondere situaties</i>
Motivatie	61 % <i>Altruïsme</i>	39 % <i>Eigenbelang</i>
Invloed van levensfase	58 % <i>Geen invloed</i>	42 % <i>Van invloed</i>
Vervulling type rollen	53 % <i>Vaste</i>	47 % <i>Wisselende</i>
Houding t.o.v. organisaties en professionals	47 % <i>Vertrouwend</i>	53 % <i>Wantrouwend</i>
Omgaan met aansturing	42 % <i>Gezagsgetrouw</i>	58 % <i>Moeite met gezag</i>
Hechtheid netwerk	42 % <i>Sterk</i>	58 % <i>Zwak</i>
Aanleiding tot inzet	42 % <i>Gevraagd</i>	58 % <i>Eigen initiatief</i>
Belang van langdurige betrokkenheid	32 % <i>Belangrijk</i>	68 % <i>Onbelangrijk</i>
Invloed van sociale druk	21 % <i>Van invloed</i>	79 % <i>Geen invloed</i>
Aansturing inzet	11 % <i>Cultuur-gestuurd</i>	89 % <i>Agenda-gestuurd</i>
Eisen aan inzet	0 % <i>Onvoorwaardelijk</i>	100 % <i>Voorwaardelijk</i>

Bron: Ineke Grolle (2010)

Slechts drie van de negentien initiatieven zijn als traditioneel te typeren en drie zijn modern; de overige 16 hebben kenmerken van beide. Tabel 3 toont de kenmerken gescoord voor alle negentien initiatieven. Op het niveau van individuele initiatiefnemers is het grijze gebied nog groter. Er zijn geen individuele initiatiefnemers die als modern zijn te kwalificeren, drie van de negentien zijn traditioneel en de rest is gemengd (Grolle 2010). De tegenstelling tussen traditionele en moderne vrijwilligers is hier dus betekenisloos. Dat valt niet meteen te

Grijs gebied

veralgemeniseren omdat het om een kleine groep initiatiefnemers gaat, maar het is wel een interessante uitkomst die om verder onderzoek vraagt.

5. Hulp en hinder bij burgerinitiatieven

Actieve burgers hebben initiatieven gestart in hun buurt. Maar wie zetten hen aan tot actie? Hebben zij hulp gehad bij hun initiatief? Of hebben zij juist hinder ondervonden? Deze vragen zijn alleen aan de actieve burgers gesteld, omdat zij een initiatief hebben gestart. Daarom vergelijken we hier niet met de Leidse bevolking.

In veel onderzoek naar politieke participatie blijkt mobilisatie een vrij belangrijke rol te spelen bij het actief worden (Verba et al. 1995, Pattie et al. 2004, Macedo et al. 2005, Lowndes et al. 2006). Voor sociale activering in de buurt zouden we daarom vermoeden dat mobilisatie er ook toe doet. Dit gaat slechts gedeeltelijk op voor de actieve Leidenaren (zie tabel 4). De meerderheid (54%) blijkt wel eens gevraagd te zijn om iets voor de buurt te doen door “mensen in de buurt”. Hiermee worden voornamelijk burens en buurtgenoten bedoeld. De gemeente komt op een goede tweede plaats met 20% en de andere instanties zoals het opbouwwerk, woningcorporaties, districtsraden en commissies & verenigingen zijn vrij marginaal. Over het geheel gezien, lijkt voor deze sociaal actieve burgers op te gaan dat mobilisatie toch minder zwaar weegt dan bij politieke participatie het geval is.

Tabel 4 Mobilisatie, hulp, hinder en behoeftes onder actieve burgers

Gevraagd door:*	Actieve burgers (N=98)
Mensen in de buurt	54%
Gemeente	20%
Het opbouwwerk	13%
Een woningcorporatie	11%
De districtsraad	10%
Commissies & verenigingen	9%
Hulp van:*	
Gemeente	74%
Bewonerorganisaties	34%
Het opbouwwerk	26%
Een woningcorporatie	20%
De districtsraad	13%
Geen hulp	16%
Hinder van:*	
Gemeente	27%
Een woningcorporatie	4%
Bewonerorganisaties	3%
Het opbouwwerk	1%
De districtsraad	0%
Geen hinder	69%
Het is belangrijk dat:	
De gemeente interesse heeft	90%
De gemeente subsidie verstrekt	90%
De gemeente discussie voert	83%
De gemeente adviseert	87%

* Respondenten mochten meerdere antwoorden aanvinken. Daarom kunnen de percentages niet bij elkaar opgeteld worden om te zien hoeveel procent van de respondenten in totaal gemobiliseerd is.

Eenmaal geactiveerd, kunnen de actieve burgers bij hun initiatief hulp of hinder ondervonden hebben van instituties. Wij hebben daarom in onze enquête hier naar gevraagd. Van de actieve burgers zegt 74% dat zij wel eens hulp hebben gehad van de gemeente. Echter, 27% zegt ook wel eens hinder te hebben ondervonden van de gemeente (zie tabel 4). Hiermee is de gemeente de grootste “hulpgever” en de grootste “hindergever”. Dat ze op beide kenmerken hoog scoort is niet zo vreemd, omdat van alle onderzochte instanties de gemeente bij de meeste mensen bekend is en zij er persoonlijk ervaring mee hebben opgedaan. Hetzelfde geldt ook voor bewonersorganisaties. Uit de stadsenquête 2010 blijkt dat zij bij 74 procent van de Leidse bevolking bekend zijn en dat 66 procent weet hoe ze contact met hen kan

opnemen (Stadsenquête 2010). Na de gemeente blijken bewonersorganisaties de belangrijkste hulpbron voor actieve burgers in de buurt. Aan de andere kant van het spectrum zien we de districtsraden, de laagst scorende instantie op hulp en hinder. Dat ze zo laag scoren is goed te begrijpen uit wederom de Stadsenquête 2010. Hieruit blijkt dat zesentwintig procent van de Leidse bevolking bekend is met de districtsraden, dat zestien procent de weg naar deze raden weet te vinden en dat één procent daadwerkelijk met deze raden in contact is geweest (Stadsenquête Leiden 2010). De geringe kennis van en ervaringsbasis met de districtsraden betekent dat de actieve burgers er nauwelijks hulp of hinder over kunnen rapporteren. Wel weten we uit de gesprekken voor en na het afnemen van de enquête dat meerdere respondenten over de districtsraden begonnen of er zelfs lid van waren. We weten helaas niet uit de stadsenquête hoeveel kennis de Leidse bevolking heeft van opbouwwerk en woningcorporaties. Vermoedelijk ligt dit wel iets hoger dan bij de districtsraden. Maar ook niet zo heel erg hoog. Hiervan getuigt het feit dat ze vooral worden gewaardeerd (of gepercipieerd) als bron van hulp en dat ze weinig als bron van hinder worden genoemd.

Ook als we het potentiële gebrek aan ervaring met instanties in het achterhoofd houden, valt toch op dat de actieve burgers vooral hulp rapporteren en opvallend vaak (69%) zeggen van geen enkele instantie hinder te ondervinden. Hulp is dus belangrijk voor deze burgers, maar wat voor hulp stellen zij op prijs? Volgens Hurenkamp et al. (2006: 60) willen burgers, als zij beginnen met hun initiatief, vooral betrokkenheid van de gemeente. Dat komt omdat beginnende initiatieven vaak weinig interne en externe contacten hebben. In de eerste plaats moeten deze contacten vergroot worden door betrokkenheid van de lokale overheid. Als dat is gelukt voelen burgers vaak de behoefte om serieus genomen te worden. Daarom moet de gemeente dan vooral luisteren, discussie voeren en advies geven. Pas als initiatieven beter georganiseerd zijn en zelf over veel sociale contacten beschikken hebben zij behoefte aan subsidie. De auteurs hebben op grond van deze gegevens een behoeftepiramide opgesteld waarin betrokkenheid – in eerste instantie – belangrijker is dan luisteren en subsidie verstrekken (Hurenkamp et al. 2006: 60-64).

Voor de Leidse actieve burgers blijkt de besproken behoeftepiramide niet op te gaan. Zij vinden interesse, discussie, advies en subsidie bijna even belangrijk (zie tabel 4). Dit suggereert dat er voor Leiden beter gesproken kan worden over een behoeftekubus, waarbij de behoeften niet in een hiërarchie staan maar naast elkaar. Tijdens het enquêteren vertelden vrij veel actieve burgers ons dat zij het jammer vonden dat de gemeente hun initiatieven niet lang genoeg (financieel) steunde. Met andere woorden: de overheid moet volgens deze burgers niet alleen interesse hebben, discussiëren, adviseren en subsidie geven, maar deze steun ook langere tijd volhouden. Deze burgers lijken behoefte te hebben aan een overheid die duurzame betrokkenheid toont (vgl. Tonkens en Verhoeven 2010, Kampen et al. 2010).

6. Kwalitatieve verdieping hulp en hinder

De meeste informele initiatieven die burgers nemen, ontstaan door institutionele interventies of komen vroeg of laat met instituties in aanraking. Echte vormen van wat we 'onbevekt burgerschap' zouden kunnen noemen zijn alleen met een vergrootglas te vinden. Ook in Leiden vindt er veel interactie plaats tussen informele burgerinitiatieven en instituties zoals de gemeente, woningcorporaties en welzijnsorganisaties. Hoe gaat het met die interacties? Zijn burgers tevreden over hun contacten met de instituties? Hoe stellen de verschillende instituties zich op? Deze vragen kunnen we van een eerste antwoord voorzien door de inzichten die zijn

verzameld in vier scripties. Allereerst kunnen we wat meer zeggen over hoe de instituties omgaan met de volle breedte van zeer uiteenlopende initiatieven. Vervolgens schetsen we een beeld van hoe instituties inspelen op spontaan initiatief dat van onderop ontstaat. Het omgekeerde komt in beeld als we kijken naar initiatieven die ontstaan door een financiële stimuleringsmaatregel (de voucherregeling). Tot slot bespreken we de verschillen in de omgang met hoger en lager opgeleide initiatiefnemers.

Verskillende typen initiatieven en hun behoeften

Informeel initiatieven van burgers laten zich op zeer uiteenlopende manieren classificeren. Een van die manieren is door ze van elkaar te onderscheiden op basis van de claims die bewoners jegens instituties kunnen hebben en de mate waarin ze die claims via hun initiatief in de praktijk nastreven. Deze maatstaf levert een onderscheid op in civiele, hybride en protest initiatieven (Sampson et al. 2005). Civiele initiatieven hebben helemaal geen claim. Ze zijn gericht op burgers die onderling iets doen, zoals culturele activiteiten in de buurt organiseren. Hybride initiatieven gaan wel over een claim, maar brengen deze niet via protest onder de aandacht. Een voorbeeld is als bewoners een plan opstellen om een plein heel anders in te richten dan de gemeente tot dan toe deed en dat samen met de gemeente willen uitvoeren. Protest initiatieven richten zich vaak tegen plannen van de gemeente, bijvoorbeeld om een daklozenopvang ergens te vestigen. Deze indeling is niet hermetisch. In de praktijk kunnen initiatieven zich in de loop van de tijd in een andere richting ontwikkelen. Een civiel initiatief kan door het inbrengen van een claim transformeren in hybride. Als de samenwerking met de gemeente niet slaagt, kan hybride initiatief omslaan in protest of in een eigen civiele actie. Protest, ten slotte, kan de-escaleren en veranderen in een hybride initiatief dat samenwerking zoekt met instituties. Bij sommige van die verschuivingen hangt veel af van de kwaliteit van de interacties met instituties.

Jeroen Mulders (2010) onderzocht verschillende civiele, hybride en protestinitiatieven in Leiden op hun relaties met sociale professionals en ambtenaren van de gemeente. Civiele initiatieven zijn erg populair bij de gemeente, woningcorporaties en welzijnsinstellingen. Ze prijzen bewoners om hun initiatief en nemen een welwillende en toeschietelijke houding aan. Vaak passen civiele initiatieven goed in de gemeentelijke beleidskaders en is het daarom niet vreemd dat deze actieve burgers met open armen worden ontvangen. Ze krijgen volop erkenning en waardering en worden omringd, gestimuleerd, geholpen en getipt door ambtenaren en (in mindere mate) opbouwwerkers. Ze worden in veel opzichten bediend in hun behoefte aan praktische informatie en materiële ondersteuning (tafels voor een feest, scheppen en harken voor het opknappen van een plantsoen).

Hybride initiatieven krijgen een minder warm onthaal dan civiele. Doordat bewoners met een claim iets willen veranderen en daarbij instituties nodig hebben, verandert de dynamiek van de relaties en interacties. Burgers willen vaak iets wat meestal niet keurig één-op-één in de beleidskaders past. De eerste reactie is daarom vaak afwachtend of afwijzend. Hieruit blijkt weinig erkenning of waardering voor dit soort initiatieven. Bewoners moeten zich vrij ver in de wereld van ambtenaren verplaatsen, deels hun taal gaan spreken en zeer vasthoudend zijn om samenwerking bij hun initiatief tot stand te brengen. Ze zijn vrij sterk afhankelijk van welke ambtenaar zij tegenover zich vinden. Ambtenaren in Leiden hebben, zoals ook uit andere scripties zal blijken, in de praktijk relatief veel ruimte en ook mogelijkheden om initiatieven te ondersteunen. Dat werkt goed bij civiele initiatieven die in hun straatje passen, maar minder goed bij hybride initiatieven die vaak iets willen wat

minder prioriteit voor hen heeft of waarvan ze vanuit hun beleidsoptiek het belang niet inzien. Pas als bewoners doorzetten en ambtenaren toch enthousiast weten te krijgen dan kan er samenwerking ontstaan. Er zijn dan nog geregeld wrijvingen, maar die worden ook opgelost.

Protest initiatieven worden over het algemeen als storend en vervelend ervaren door politici en ambtenaren. Het zijn van die 'Not-in-my-back-yard' types die uit hun eigenbelang tegen onze gemeentelijke plannen ingaan, waar wij erg goed over hebben nagedacht. Zo ontstaat er een conflictueuze situatie waarin burgers zich niet erkend voelen als claimende partij. Vaak gaat het dan hard tegen hard, met soms als resultaat dat de gemeente aan het langste eind trekt en andere keren dat burgers hun zin krijgen (waarvan in Leiden ook voorbeelden zijn te vinden). Maar het kan ook anders. Jeroen Mulders beschrijft een protestinitiatief tegen de komst van een daklozencentrum. In beginsel ontwikkelde de verhouding tussen gemeente en burgers zich volgens een conflictmodel, totdat de gemeente inzag dat het protest alleen ingedamd kon worden door toenadering met de georganiseerde bewoners te zoeken. Toen de gemeente hen wel meer erkenning gaf en een welwillende houding aannam ontstond er ruimte voor de claims van de bewoners en is er uiteindelijk een covenant gesloten, dat de vestiging van het daklozencentrum mogelijk maakte en de bewoners de mogelijkheid bood om geregeld in overleg met de gemeente te blijven om zo overlast te beperken. Het protestinitiatief verschoof hierdoor naar de categorie hybride, die veel meer op samenwerking met de instanties gericht is.

De verschillende soorten initiatieven laten zien dat de relaties tussen burgers en overheid sterk kunnen variëren: van burgers die een beetje hulp nodig hebben, naar burgers die een substituut voor de overheid vormen of daar complementair aan zijn, tot aan burgers die de overheid willen corrigeren (vgl. Verhoeven 2010a). We zien ook dat er een sterke institutionele voorkeur bestaat voor civiele enigszins hulpbehoevende en vrij harmonieuze initiatieven, terwijl veeleisender hybride of zelfs protest initiatieven minder snel op erkenning kunnen rekenen.

Leidse instituties spelen in op spontaan civiel initiatief

Omdat we heel precies wilden weten wat voor interacties er zijn tussen actieve burgers en hun institutionele omgeving (overheid, welzijnswerk en woningcorporaties) is dit in een van de deelonderzoeken nader onderzocht. Een precieze analyse van vijf actieve burgers en hun institutionele omgeving over ondersteuning van deze actieve burgers vanuit de verschillende instituties geeft een goed beeld van de verschillende rollen en verwachtingen van diverse partijen (Nuus 2010).

Ambtenaren bieden zowel financiële hulp als directe hulp en begeleiding. Ze doen dat vrij uitgebreid: ze tonen betrokkenheid en denken mee. Toch nemen ze wel vaak een afwachtende houding aan. Ze wachten af tot burgers een vraag hebben en komen dan in actie. Daardoor zijn ze vaak wel faciliterend, maar niet stimulerend. Dit is op zich niet zo vreemd want de gemeente Leiden kent geen beleidskaders gericht op activering van burgers in de buurt, zoals bijvoorbeeld vaak wel te vinden is in steden met krachtwijken (vgl. Van Ankeren et al. 2010). De enige beleidskaders op dit terrein zijn te vinden in de voucherregeling en het fonds wijkinitiatieven, die vrij summiere eisen stellen aan burgerinitiatieven. Enerzijds biedt dit ambtenaren vrij veel ruimte om in te spelen op de vraag naar ondersteuning die initiatiefnemers hebben. Anderzijds leidt het gebrek aan uitgewerkt beleid ertoe dat het begeleiden van burgerinitiatieven niet zo sterk is ingebed in de gemeentelijke organisatie. Ambtenaren die zich met burgerinitiatieven bezig houden zijn daardoor vaak sterk afhankelijk van andere diensten die soms niet meewerken. Het begeleiden van

burgerinitiatieven is bovendien ingewikkelder geworden door centralisatieprocessen binnen de gemeente. Ambtenaren staan minder dicht bij bewoners dan toen ze nog decentraal op wijkniveau werkten.

Woningcorporaties bieden vooral financiële ondersteuning. Daartoe bestaat geen speciale subsidieregeling; ze stellen dus weinig eisen aan de burgerinitiatieven. Burgers kunnen volstaan met een simpele begroting of een kort verslag. Medewerkers hebben grote vrijheid, wat we ook wel discretionaire bevoegdheid noemen. Daarnaast bieden ze ook wel begeleiding, maar deze is van de drie onderzochte instituties het minst intensief. Woningcorporaties zien bewoners vooral als klant, tegenover wie ze zich vrij passief opstellen; klanten ga je niet stimuleren tot het nemen van burgerinitiatieven.

Opbouwwerkers spelen de meest actieve rol van de drie soorten instituties. Ze hebben zelf geen budgetten maar helpen burgers wel met het indienen van aanvragen bij gemeente of woningcorporatie. Ook helpen ze met het uitvoeren van een initiatief en het zoeken van vrijwilligers. Opbouwwerkers zijn ook meer opvoedend en nemen meer dan de anderen soms zelf het initiatief. Maar zij zijn ook het meest gebonden aan eisen van buitenaf: door overeenkomsten met de gemeente is bijvoorbeeld bepaald welke projecten in een wijk worden uitgevoerd, met welke doelen en hoeveel tijd daaraan mag worden besteed. In de praktijk blijkt men hier overigens wel soepel mee om te gaan.

Vanuit het perspectief van de burgers voldeden alle drie de instituties aan de verwachtingen. Ze konden voldoen aan hun ondersteuningsbehoeften. Het gaat hier wel om vijf zeer actieve burgers, die niet meer geactiveerd hoefden te worden en reeds een uitgebreid netwerk hadden binnen de verschillende organisaties en dus hun weg zelf heel goed konden vinden. Of (nog) niet actieve burgers ook zo tevreden zijn, is in dit deelonderzoek niet aan de orde geweest.

De gemeente stimuleert meedoen in de buurt met vouchers

Een nadere analyse van actieven versus niet actieven is door Pauline Escudero Lamboo (2010) verricht aan de hand van het gebruik van het vouchersysteem in de wijk De Kooi. Waarom wordt er door sommige bewoners in De Kooi actief gebruikgemaakt van het vouchersysteem van de gemeente Leiden en waarom maken andere bewoners in dezelfde wijk geen gebruik van dit systeem?

Aanwezigheid van gemeenschapsgevoel bleek de belangrijkste voedingsbodem voor participatie. Deze voedingsbodem verschilt per buurt. In de Nieuwe Kooi heeft het gemeenschapsgevoel betrekking op de omliggende straten en/of het appartementencomplex. In de Oude Kooi lijkt dit gevoel betrekking te hebben op de hele buurt. Ondanks dat er in de Oude Kooi sprake is van een voedingsbodem, speelt de omgevingsfactor een belangrijke rol in het gebruik van het vouchersysteem door de Oude Kooibewoners; zij hebben een passieve houding ten aanzien van het verbeteren van de buurt vanwege de herstructureringsplannen die gaande zijn.

De professionals uit de Oude Kooi geven aan vraaggericht te werken: als bewoners iets willen komen ze in actie. Dit maakt dat de professionals afwachtend zijn. Aangezien een groot gedeelte van de wijk op de schop gaat, lijkt er weinig behoefte te zijn aan verbetering onder de bewoners die in dit gedeelte van De Kooi wonen. Bij de ambtenaren is er vervolgens ook geen sprake van actieve mobilisatie. Net als de professionals in de Oude Kooi zijn zij ook afwachtend bij de inzet van het vouchersysteem. Er wordt ondersteund, als hier vanuit de bewoners vraag naar is.

In de Nieuwe Kooi wordt er door een aantal professionals wel gemobiliseerd binnen het vouchersysteem. Zij vinden dat activering en ondersteuning wenselijk is, omdat het vouchersysteem nieuw en onbekend is voor de bewoners. In tegenstelling tot deze professionals lijken de ambtenaren van de gemeente ook hier een afwachtende houding aan te nemen. Als de bewoners vragen om ondersteuning dan komen de ambtenaren in actie.

Ambtenaren ondersteunen wel vanuit zichzelf bij vouchers als het om een grootschalig initiatief gaat. Zij lijken dit te doen om controle uit te oefenen op het proces van uitvoering. Deze controle voorkomt mogelijk fouten die later alsnog door de gemeente zouden moeten worden opgelost.

Verschillen in het omgaan met hoger- lager opgeleide initiatiefnemers:

Nadere analyse van hoger en lager opgeleiden in kwalitatief onderzoek (de Ronde 2010) brengt meer specifieke verschillen aan het licht over de interacties tussen burgers die initiatieven nemen en de gemeente, welzijnsinstellingen en woningcorporaties. Bij deze interacties gaat het om een medaille met twee zijden: die van de initiatiefnemers en die van de professionals en ambtenaren. Een nauwkeurige analyse van zes hoger opgeleiden en zes lager opgeleiden toont een aantal verschillen in hun interacties met instituties (zie tabel 5).

Tabel 5 Verschillen hoger en lager opgeleide initiatiefnemers

	Hoger opgeleiden	Lager opgeleiden
Capaciteiten:	Hoge sociale reflexiviteit. Kunnen vrijwel allemaal reflecteren op hun gedrag	Meestal weinig of geen sociale reflexiviteit
Contacten:	Sterke sociale spiraal naar buiten. Kunnen allemaal relaties leggen en onderhouden met instituties om hun doelen te bereiken	Meestal geen duurzame sociale spiraal naar buiten. Het lukt wel om contact te leggen, maar gaandeweg gaat dat vaak verloren. Daardoor is er sprake van grotere afhankelijkheid van de hulp door hen bekende professionals en ambtenaren
Motieven:	Vooral politieke motieven: invloed uitoefenen of materieel voordeel behalen	Vooral sociale of civiele motieven
Sociaal kapitaal:	Meesten hadden vooral sociaal kapitaal buiten de buurt	Helpt had al enige mate van sociaal kapitaal in de buurt

Gebaseerd op De Ronde (2010)

We zien duidelijke verschillen tussen hoger en lager opgeleide initiatiefnemers in de buurt. Een belangrijk kenmerk voor succesvolle interacties met instanties is wat Paul Lichterman (2005) sociale reflexiviteit noemt. Hierbij gaat het om de vaardigheid om je bewust te zijn van je eigen gedrag binnen contacten met anderen. Een voorbeeld is dat je je bewust bent van hoe je tegen een ander praat en hoe dat bij die ander lijkt aan te komen. De hoger opgeleide initiatiefnemers hebben vrijwel geen moeite hiermee: ze beschikken over een hoge mate van sociale reflexiviteit. Dit ligt anders voor lager opgeleide initiatiefnemers. Zij zien vaak moeilijker van zichzelf hoe zij zich tijdens contacten gedragen en hebben daarom ook grotere moeite om hun gedrag aan te passen, zeker wanneer dit het contact zou kunnen verbeteren.

Een tweede verschil tussen de hoger en lager opgeleide initiatiefnemers heeft te maken met de mate waarin ze in staat zijn om naar buiten toe relaties te leggen. Paul Lichterman (2005) noemt dit ‘spiralling outward’, een sociale spiraal naar buiten. De hoger opgeleide initiatiefnemers gaat dit goed af. Ze leggen niet alleen makkelijk

contacten maar weten deze doorgaans ook vrij goed te onderhouden. De lager opgeleide initiatiefnemers weten ook contacten te leggen, maar ze weten deze niet zo goed te onderhouden.

De motieven van hoger en lager opgeleide initiatiefnemers in de buurt verschillen. Bij de hoger opgeleiden gaat het vooral om invloed uitoefenen en om materiële motieven. De lager opgeleiden zijn vaak actief uit sociale motieven (gezellig iets met anderen doen) of civiele motieven (als burger je steentje bijdragen). Een laatste verschil treffen we aan in de aard van het sociaal kapitaal. De hoger opgeleide initiatiefnemers hebben vooral contacten buiten de buurt, terwijl de helft van de lager opgeleiden vooral contacten binnen de buurt hebben die hen ook motiveren om hun initiatieven te nemen.

De hoger en lager opgeleide initiatiefnemers hebben ook een aantal overeenkomsten. Zo is bij beide de helft behoorlijk negatief over de ervaringen met instituties en de helft behoorlijk positief. Over het geheel zijn ze allemaal tamelijk kritisch. Bijna allemaal zijn zowel de hoger als lager opgeleiden tevreden over het resultaat dat ze hebben bereikt en willen ze ook actief blijven na hun huidige initiatief.

Tot zover de ene kant van de medaille van de interacties tussen initiatiefnemers en instituties. Aan de andere kant zijn drie opbouwwerkers, vijf ambtenaren en vier medewerkers van woningcorporaties geïnterviewd over hun perspectief op wat het belang van burgerinitiatieven is en op hun beeld van hoger en lager opgeleide initiatiefnemers.

Tabel 6 Perspectieven op participatie en opleidingsniveau vanuit drie soorten instituties

Woningcorporaties	Ambtenaren	Opbouwwerkers
Achten verantwoordelijkheid het belangrijkste en invloed van burgers het minst belangrijk bij actief burgerschap	Achten steun geven aan medeburgers het meest en invloed van burgers het minst belangrijk bij actief burgerschap	Achten leren het belangrijkste en invloed van burgers en steun geven aan medeburgers het minst belangrijk bij actief burgerschap
Denken dat lager opgeleiden vaak weinig begrijpen van procedures	Denken dat lager opgeleiden meer hulp nodig hebben	Maken geen verschil tussen lager en hoger opgeleiden
		Vinden de procedures van de gemeente te moeilijk voor lager opgeleiden

Gebaseerd op De Ronde (2010)

Tabel zes toont ons een aantal verschillen in opvatting. Aan alle geïnterviewden is gevraagd wat zij het belangrijkste vinden aan actief burgerschap. Ze konden daarbij kiezen uit vier mogelijkheden: steun geven aan medeburgers, verantwoordelijkheid nemen, invloed uitoefenen en iets ervan leren. Interessant is dat ze allemaal invloed van burgers het minst belangrijk vinden, terwijl ze sterk uiteenlopen in wat ze het belangrijkste vinden voor actief burgerschap. Burgers mogen kennelijk wel van alles doen in de buurt, zolang ze zich niet te veel gaan bemoeien met wat instituties doen en willen.

Over hoger opgeleide initiatiefnemers in de buurt hebben de medewerkers van de drie soorten instituties niet zo veel gedachten, zij het dat ze hen soms wel iets te assertief vinden. Maar dat wordt achteraf vaak ook weer gewaardeerd. Ze hebben vooral verschillende denkbeelden over hun omgang met lager opgeleiden. Zo denken medewerkers van corporaties dat lager opgeleide initiatiefnemers niet zo veel snappen van de procedures en vinden ambtenaren dat lager opgeleiden meer hulp nodig hebben dan hoger opgeleiden. Opbouwwerkers vormen een aparte groep, omdat hun werk vaak per definitie plaatsvindt in achterstandswijken waarin relatief veel lager opgeleiden wonen. Zij maken echter geen onderscheid tussen lager en hoger

opgeleide initiatiefnemers. Wel vinden ze dat de gemeentelijke procedures te moeilijk zijn voor lager opgeleiden. Ze zijn geneigd hen op dit punt te hulp te schieten.

De medewerkers van de drie onderzochte instituties vertoonden op een punt een duidelijke overeenkomst. Ze toonden zelf vrij weinig sociale reflexiviteit, in de zin dat ze moeite hebben om zich bewust te zijn van hun eigen gedrag en de invloed die dat kan hebben op initiatiefnemers. Ze zijn daardoor slecht in staat om over hun eigen schaduw heen te springen op het moment dat contacten met initiatiefnemers dit zouden vereisen. Als we deze opvallende bevinding combineren met die van de initiatiefnemers, dan zien we dat hoger opgeleiden waarschijnlijk het beste in staat zijn om hier bij de medewerkers van de drie soorten instituties doorheen te breken, juist omdat zij hun communicatie kunnen aanpassen op wat de situatie vereist. Bij de lager opgeleide initiatiefnemers is dit niet het geval. Zij zullen eerder in conflict komen met de instituties, omdat hun medewerkers zich qua communicatie tijdens contacten niet zo goed aan hen kunnen aanpassen. Hierdoor is het niet vreemd dat we uit de scriptie van Elske de Ronde (2010) kunnen opmaken dat de lager opgeleiden veel meer moeten worstelen met de instituties om uiteindelijk hun initiatief overeind te houden. Dit is een ingewikkelde bevinding voor instituties binnen een activerende verzorgingsstaat, omdat zij niet alleen geacht worden om af te wachten en te reageren op de vraag van burgers, maar ook om hen te stimuleren en faciliteren. Lager opgeleiden zijn door het gebrek aan sociale reflexiviteit bij de Leidse instituties op dit punt slechter af dan hoger opgeleiden.

7. Representatie tussen burgers onderling bij hybride en protestinitiatieven

In onze democratie speelt het idee van representatie een centrale rol. We kiezen eens in de zoveel jaar degenen die ons in de politiek vertegenwoordigen. Bij verschillende vormen van burgerparticipatie wordt door politici en ambtenaren ook veel belang gehecht aan representatie: zijn actieve burgers wel representatief voor hun buurt? Wat vaak met deze vraag wordt bedoeld is of actieve burgers qua achtergrondkenmerken een afspiegeling vormen. Doen er wel voldoende lager opgeleiden mee in achterstandswijken? Zijn migranten in zeer diverse wijken wel voldoende vertegenwoordigd? Deze vraag naar representatie richt zich op wat de filosofe Hanna Pitkin (1967) descriptieve representatie noemt. Descriptieve representatie zit diep verankerd in ons democratisch repertoire, omdat idealiter de samenstelling van het parlement of de gemeenteraad een afspiegeling vormt van de bevolking. Bij politieke besluitvorming is dit ook een belangrijke eis. Hetzelfde geldt voor politieke getinte vormen van participatie, zoals meepraten over beleid of als burgers beslissen over politie-inzet in de buurt. De vraag is waarom dit bij bewonersinitiatieven ook zo vaak wordt verwacht door beleidsmakers? Bij veel initiatieven gaat het immers niet om politieke claims die in het geding zijn; veel initiatieven hebben een civiel karakter. Wat maakt het bij civiele initiatieven uit of de deelnemers qua achtergrondkenmerken een afspiegeling vormen van de buurt? Wat vinden burgers hier eigenlijk zelf van?

Claudia Spengler (2011) analyseerde het belang van representatie onder actieve burgers die betrokken zijn bij hybride en protest initiatieven en niet-actieve burgers in de omgeving van deze initiatieven. Ze keek bewust naar dit soort initiatieven, omdat hierbij altijd politieke claims in het geding zijn en we dus kunnen verwachten dat mensen veel waarde hechten aan descriptieve representatie. Claudia bouwde voor haar analyse voort op het werk van Pitkin, die naast descriptieve representatie ook formele en symbolische representatie onderscheidt. Bij formele representatie gaat het erom dat mensen gekozen worden, bijvoorbeeld als bestuurder

van een vereniging. Symbolische representatie gaat over het gevoel dat mensen kunnen hebben dat ze door anderen worden gerepresenteerd.

Uit de analyse blijkt dat de initiatiefnemers nauwelijks een afspiegeling vormen van hun buurt. Aan de eis van descriptieve representatie wordt niet voldaan. Aardig wat initiatiefnemers blijken wel aan formele representatie te doen, door te stemmen over wie het bestuur vormen bij hun initiatieven. Dit is vaak ook duidelijk voor niet-actieve burgers die in de omgeving van een initiatief wonen. Symbolische representatie blijkt echter de meest cruciale vorm te zijn voor de niet-actieve bewoners. Zo lang zij het gevoel hebben dat initiatiefnemers voor hen open staan, dat ze zo mee zouden kunnen doen en dat ze redelijk op de hoogte zijn van wat er gaande is, ervaren ze symbolische representatie. Het gevoel dat hun standpunten vrij goed worden vertegenwoordigd volstaat in feite voor hen.

Uit dit onderzoek kunnen we opmaken dat het bij burgerinitiatieven de moeite waard is om na te gaan aan welke vormen van representatie burgers zelf behoefte hebben. Nu lijkt het er op dat de eisen aan representatie die beleidsmakers stellen niet aansluiten bij wat burgers hier zelf van verwachten. Interessant in Leiden op dit punt is dat bewoners die een initiatief gesubsidieerd willen krijgen via de voucherregeling, aan de voorwaarde moeten voldoen dat zij hun initiatief hebben besproken met de omwonenden. Hiermee lijkt impliciet te worden ingespeeld op de behoefte aan symbolische representatie.

8. Samenvatting en conclusies

In deze tussentijdse rapportage doen wij verslag van de eerste fase van het onderzoek naar burgerparticipatie in Leiden binnen het project Burgers maken hun buurt van de UvA en de UT. Hieronder vatten we onze belangrijkste bevindingen samen en trekken we voorlopige conclusies over de betekenis van onze bevindingen voor beleid.

Actieven in vergelijking met Leidenaren

We vergeleken meningen en ervaringen van Leidse burgers die actief zijn in hun buurt met de gemiddelde Leidse bevolking – we noemen ze korthedshalve actieve burgers of actieven versus Leidenaren of de Leidse bevolking.

Leidenaren zijn in hoge mate tevreden over en hebben veel vertrouwen in de gemeente, veel meer dan de actieve burgers. Dit komt vermoedelijk doordat actieve burgers meer ervaringen met de gemeente hebben; deze leiden vaker tot teleurstelling. Actieve burgers gaven bijvoorbeeld regelmatig aan dat hun initiatief niet snel genoeg werd afgehandeld. Leidenaren daarentegen lieten vaak weten dat ze niet precies weten wat de gemeente doet, maar dat ze er in ieder geval nooit last van hebben.

Over de lokale politiek zijn Leidenaren echter veel minder tevreden dan over de gemeente. Een aantal recente plannen vormt hiervoor de aanleiding: plannen voor de aanleg van de RijnGouwelijn, de aanleg van een snelweg en andere omstreden maatregelen op buurtniveau.

In woningcorporaties, opbouwwerkers en districtsraden hebben noch actieve burgers noch de Leidse bevolking veel vertrouwen. Velen geven zelf aan dat ze te weinig ervaring met deze instanties hebben om een goed oordeel te kunnen vellen.

In medeburgers hebben zowel Leidenaren als actieve burgers veel vertrouwen. Actieve burgers hebben nog iets meer vertrouwen in andere burgers dan Leidenaren, zoals te verwachten was op basis van ander onderzoek. Er bestaat grote eensgezindheid in Leiden dat medeburgers hulpvaardig zijn en dat het behoorlijk vanzelfsprekend is dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid nemen en niet te veel op overheidsvoorzieningen rekenen.

Sociale participatie scoort hoger dan politieke participatie, zowel onder de actieve burgers in de buurt als de Leidenaren. Hulp aan familie, vrienden, burens, collega's of onbekenden geldt als belangrijkste kenmerk van goede burgers. Dit komt overeen met landelijke onderzoeken. Opvallend is dat zowel actieve burgers in de buurt als de Leidse bevolking eensgezind zijn dat kritiek uitoefenen op de overheid via eisen, klachten of beroepen ook past bij een goede burger.

Sekse, leeftijd, opleiding en betaald werk

Sekse, leeftijd, opleiding en het al dan niet hebben van betaald werk hebben enige invloed op de opvattingen en participatie van actieve burgers in de buurt en van de Leidse bevolking in het algemeen.

Onder deelnemers aan burgerinitiatieven ervaren vrouwen meer hinder van instituties dan mannen. Ook worden vrouwen minder vaak gemobiliseerd om iets in de buurt te doen, vooral door medeburgers. Onder de actieve burgers doen vrouwen minder vaak aan politieke activiteiten. Zowel onder actieven als andere Leidenaren dienen vrouwen minder vaak eisen, klachten en beroepen in dan mannen. In andere opvattingen en de participatie van de actieve burgers in de buurt en de Leidse bevolking speelt sekse een minder grote rol.

Jongeren die via een initiatief al actief zijn in de buurt zijn vaak ook behoorlijk politiek actief via stemmen, klachten indienen en protest. Bij hun initiatief ervaren zij minder hulp bij activiteiten in de buurt. Hun leeftijdsgenoten onder de Leidse bevolking zijn minder geïnteresseerd in politiek en stemmen minder vaak. Sociaal zijn Leidse jongeren niet minder actief dan oudere Leidenaren.

Opleiding maakt het meeste verschil. Onder de actieve burgers hebben lager opgeleiden minder vertrouwen in instituties, minder politieke interesse en ze doen minder aan politieke participatie. Dit is conform algemene onderzoeken over lager en hoger opgeleiden. Maar interessant is dat actieve laag opgeleiden qua sociaal vertrouwen, sociale participatie en politieke beïnvloeding op hoger opgeleiden gaan lijken. Door hun participatie in de buurt wijken zij op deze punten af van lager opgeleide Leidenaren.

Werklozen zijn minder vaak actief dan mensen met een baan, omdat ze minder contacten hebben. Maar als zij eenmaal actief zijn in de buurt, dan zijn zij actiever dan initiatiefnemers met baan, vaak doordat zij meer tijd hebben.

Traditionele of moderne vrijwilligers?

Binnen het vrijwilligersbeleid en binnen de academische literatuur speelt de vraag of vrijwilligers tegenwoordig andere motieven en wensen hebben dan voorheen. Zijn zij modern doordat zij zich korter willen binden, in losse verbanden actief worden, meer eisen stellen en nog veel meer? Of zijn zij traditioneel door zich langdurig te binden aan een en dezelfde organisatie en daarbij een onvoorwaardelijke inzet te tonen? Deze tegenstelling tussen modern en traditioneel wordt in ons onderzoek niet bevestigd. De meeste burgerinitiatieven zijn niet als modern of traditioneel te typeren en op het niveau van individuele initiatiefnemers is dit nog minder het geval. Dit deelonderzoek is echter gedaan onder 19 mensen en dus beperkt representatief; het biedt wel een indicatie die grootschaliger onderzocht kan worden.

Hulp en hinder

Welke hulp en hinder ervaren actieve burgers, en van wie? De gemeente is de grootste "hulpgever" en de grootste "hindergever". Van de actieve burgers heeft 74 procent wel eens hulp gehad van de gemeente, en 27 procent wel eens hinder. De gemeente is

bij de meeste mensen bekend en men heeft er het vaakst persoonlijk ervaring mee opgedaan. Bewonersorganisaties zijn bij 74 procent van de Leidse bevolking bekend en 66 procent weet hoe ze contact met hen kan opnemen. Na de gemeente blijken bewonersorganisaties de belangrijkste hulpbron voor actieve burgers in de buurt. Districtsraden scoren het laagst op hulp en hinder. Slechts 26 procent van de Leidse bevolking is bekend met de districtsraden. Zestien procent weet de weg naar deze raden te vinden en maar één procent is met deze raden in contact geweest. Opbouwwerk en woningcorporaties worden gezien als bron van hulp. Als bron van hinder worden ze weinig genoemd.

Uit de kwalitatieve verdieping van hulp en hinder komen een aantal opvallende bevindingen. We zien een sterke voorkeur bij de gemeente voor civiele initiatieven waarbij burgers onderling iets doen zonder een claim in te brengen. Deze initiatieven kosten relatief weinig moeite en hebben nauwelijks invloed op de lopende uitvoering van beleid of op nieuwe beleidsvoornemens. De veeleisender hybride en protest initiatieven kunnen op veel minder erkenning van de gemeente rekenen, terwijl daar waar dat wel gebeurt burgers best bereid zijn om water bij de wijn te doen.

Als we verder inzoomen op civiele initiatieven, valt op dat de gemeente een afwachtende houding aanneemt. Zij stelt zich vraaggericht op, ongeacht of ze inspeelt op spontaan initiatief uit de buurt of op initiatief dat binnen de voucherregeling ontstaat. Burgers die om hulp vragen, krijgen deze vervolgens wel. De gemeente Leiden is dus wel faciliterend, maar niet proactief of stimulerend in haar omgang met burgerinitiatieven. Als zij geld in initiatieven steekt is zij wel behoorlijk controlerend: het moet worden voorkomen dat een initiatief dusdanig uitpakt dat de gemeente later zaken moet gaan veranderen en daarbij kosten moet maken.

De afwachtende houding zien we ook terug bij de woningcorporaties. Het opbouwwerk is wel activerend maar heeft zelf geen financiële middelen om initiatieven te ondersteunen. Bij het begeleiden van civiele initiatieven blijkt het behoorlijk uit te maken of initiatiefnemers hoger of lager zijn opgeleid. De hoger opgeleiden weten beter hun weg te vinden en de taal van de instituties te spreken dan de lager opgeleiden. Bovendien lijken ambtenaren en sociale professionals zich weinig bewust van hun eigen gedrag tijdens interacties met bewoners. Vooral voor lager opgeleiden heeft dit gevolgen, omdat zij minder dan hoger opgeleiden in staat zijn om zelf de communicatie dusdanig te bespelen dat ze hun zaken soepel voor elkaar krijgen.

Representatie tussen burgers onderling

Beleidsmakers stellen vaak hoge eisen aan representatie van bewoners in burgerinitiatieven. Ze doelen daarmee op descriptieve representatie: deelnemers moeten een afspiegeling vormen van de buurt. Maar hoe is dat eigenlijk voor bewoners zelf? Hechten die ook zo veel belang aan dit criterium? Een kleinschalig onderzoek in Leiden suggereert dat dit noch voor initiatiefnemers noch voor niet-actieve bewoners in de omgeving van hun initiatief erg belangrijk is. Actieve bewoners hechten meer aan onderling kiezen of benoemen wie welke rol speelt (*formele* representatie), terwijl de niet-actieve bewoners het vooral belangrijk vinden dat hun standpunten voldoende worden vertegenwoordigd (*symbolische* representatie). Het lijkt daarom bij burgerinitiatieven de moeite waard om in de eisen die beleidsmakers formuleren verschillende aspecten van representatie mee te laten wegen en daarbij nadrukkelijker aan te sluiten bij de eisen die bewoners aan representatie stellen.

Voorlopige conclusies voor het beleid

Uit de voorgaande bevindingen komt een aantal voorlopige conclusies naar voren die relevant zijn voor het beleid en die aanknopingspunten kunnen bieden voor het vervolg van het onderzoek Burgers maken hun buurt in Leiden.

Het valt op dat de gemeente een terughoudende en op controle gefocuste manier van omgaan met burgerinitiatieven heeft. Actieve burgers in hun buurt worden gefaciliteerd, maar wel vanuit een vraaggerichte opstelling. Aan activering van bewoners wordt door de gemeente nauwelijks iets gedaan. Dit wordt onder andere duidelijk geïllustreerd door het feit dat initiatiefnemers aangeven dat ze vooral door andere mensen in de buurt zijn gemobiliseerd om actief te worden. Een enkele keer vervullen sociale professionals ook deze activerende rol, zoals bleek uit de verdiepende kwalitatieve analyse van de voucherregeling. De terughoudende opstelling van de gemeente is opvallend te noemen, zeker binnen de voucherregeling. Ervaringen in andere gemeenten met deze regeling of vergelijkbare financieringsvormen, tonen een overheid die bewoners probeert aan te jagen. Het stimuleren van initiatief door de gemeente en andere instanties kan veel energie losmaken bij bewoners, waardoor er veel meer initiatieven opbloeien die door een veel bredere groep bewoners worden getrokken. Juist in tijden van bezuinigingen op de overheid en een groter beroep op eigen verantwoordelijkheid van burgers, kan een aanjagende rol van de gemeente enorm verschil maken. Het succes daarvan hangt vervolgens af van de betrokkenheid, flexibiliteit en het vermogen om ruimte te laten door ambtenaren en sociale professionals in de dagelijkse praktijk.

De gemeente Leiden heeft een sterke voorkeur voor civiele initiatieven, waarbij burgers onderling de buurt proberen te verbeteren. Op hybride en protest gerichte vormen van initiatief wordt afhoudend gereageerd. Ook deze vormen van burgerinitiatief hebben behoefte aan erkenning en willen door de gemeente serieus worden genomen. Nu gebeurt dit te incidenteel. Er is sprake van een sterke afhankelijkheid van welwillende individuele ambtenaren. Toch zijn er positieve voorbeelden in Leiden die laten zien dat samenwerking met hybride initiatieven heel vruchtbaar kan zijn en dat de-escalatie van protest initiatieven naar op samenwerking gerichte hybride vormen heel goed mogelijk is. Hier zou de gemeente bewuster en wellicht ook beleidsmatiger op in kunnen gaan spelen. Zeker als de verwachtingen van wat burgers voor de overheid kunnen betekenen omhoog gaan, dan verdienen ook vormen van initiatief waar de gemeente zich minder comfortabel bij voelt de aandacht.

Een ander punt van beleidsmatige aandacht zou zich kunnen richten op het gebrek aan sociale reflexiviteit binnen instituties. Het is buitengewoon lastig dat instituties die zich richten op actief burgerschap – en die daardoor hun contacten met burgers intensiveren – grote moeite hebben om zich bewust te zijn van hun eigen gedrag tijdens contacten met burgers. Het is begrijpelijk dat de logica van de eigen organisatie heel belangrijk is voor het werk van ambtenaren en sociale professionals, maar burgers in de dagelijkse praktijk daarmee confronteren werkt vaak eerder belemmerend dan stimulerend. De gevolgen hiervan zijn het grootst in contacten met lager opgeleide burgers. Zij hebben moeite om hun communicatie dusdanig vorm te geven dat deze past in de logica van de instituties. Hoger opgeleiden maken zich veel sneller de taal van het beleid of de uitvoering eigen en vinden daardoor makkelijker hun weg in het systeem. Om te voorkomen dat veel vormen van participatie nog meer dan nu al het geval is een speeltje worden van hoger opgeleide bewoners, is het van groot belang dat ambtenaren en sociale professionals gestimuleerd worden om meer sociale reflexiviteit te ontwikkelen. Dit kan onder andere door een verdergaande professionalisering in het omgaan met burgerparticipatie te bevorderen.

De eisen die beleidsmakers aan representatie van bewonersinitiatieven stellen, zijn nu allemaal top-down geformuleerd. Dit valt te begrijpen bij op overleg of besluitvorming gerichte praktijken van interactieve beleidsvorming of burgerbestuur in de wijk. Hierbij worden immers politieke meningen gevormd, adviezen gegeven of besluiten genomen. Veel minder voor de hand liggend is dit top-down proces bij burgerinitiatieven. Hier is in veel gevallen immers de overheid in eerste instantie niet aan zet, maar zijn de rollen omgedraaid: de overheid beziet hoe zij met burgers mee kan doen. Daarom lijkt het bij de burgerinitiatieven verstandiger als de overheid slimmer probeert aan te sluiten bij de verwachtingen die burgers zelf van representatie hebben en de eisen die zij daar aan stellen. Dit geldt al helemaal bij civiele initiatieven, waarbij doorgaans geen politieke claim in het geding is.

Bronnen

- Ankeren, M. van, E. H. Tonkens en I. Verhoeven (2010) *Bewonersinitiatieven in de krachtwijken van Amsterdam. Een verkennende studie*, Amsterdam: Hva/UvA.
- Bovens, M. en A. Wille (2011) *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*, Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.
- Dekker, P. (2006) 'Andere Burgers', blz. 145-162 in P. Meurs, E. Schrijvers & G. de Vries, *Leren van de praktijk. Gebruik van lokale kennis en ervaring voor beleid*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Dekker, P. en J. den Ridder (2011) *Stemming Onbestemd. Tweede verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., Van der Meer, T., Schijns, P. en E. Steenvoorden (2009) *Crisis in aantocht? Verdiepingsstudie Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2008*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dekker, P., J. De Hart en L. Faulk (2007) *Toekomstverkenning vrijwillige inzet 2015*, Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Dekker, P. en J. de Hart (red.) *De goede burger*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Escudero Lamboo, P. (2010) *Vouchers in De Kooi. Een wijkgericht onderzoek naar de werking van het vouchersysteem binnen de gemeente Leiden*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en culturele antropologie.
- Gemeente Leiden (2010) Stadsenquête 2010, www.leiden.nl/gemeente.
- Geurtz, C. en T. van de Wijdeven (2009) 'Making citizen participation work: the challenging search for new forms of local democracy in The Netherlands', *Local Government Studies*, vol. 36, no. 4: 531-539.
- Grolle, I. (2010) *De moderne vrijwilliger: een fabeltje? Een exploratief onderzoek naar de tegenstelling tussen traditionele en moderne vrijwillige inzet*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en culturele antropologie.
- Gunsteren, H. van (2008) 'Bestuur door boze burgers', blz. 150-159 in: P Brouwer (red), *Boze burgers*, Deventer: Kluwer.
- Heijden, J. van der, L. van der Mark, A. Meiresonne & J. van Zuylen (2007) *Help! een burgerinitiatief*, Den Haag: InAxis/Ministerie van Binnenlandse Zaken.
- Hilhorst, R. (2010) *De (im?)perfecte burger. Burgers over burgerschap en het praktiseren van burgerschap*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en culturele antropologie.
- Hurenkamp, M. en E. Tonkens (2008) *Wat vinden burgers zelf van burgerschap? Burgers aan het woord over binding, loyaliteit en sociale cohesie*, Den Haag: Nicis Institute.
- Hurenkamp, M., Tonkens, E., Duyvendak J.W. (2006) *Wat burgers bezielt: een onderzoek naar burgerinitiatieven*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/NICIS Kenniscentrum Grote steden.
- Kampen, T., Ridderhof de Wilde, M., Tonkens, E. en I. Verhoeven (2010) *Naar een micro-sociologie van interacties tussen vrijwilligers en instituties*, Paper voor de onderzoeksbijeenkomst Vrijwilligerswerk in Nederland en Vlaanderen, Erasmus Universiteit Rotterdam, 4 november 2010.
- Lichterman, P. (2005) *Elusive Togetherness. Church groups trying to bridge America's divisions*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.

- Lowndes, V., Pratchett, L. And G. Stoker (2006) 'Diagnosing and Remediating the Failings of Official Participation Schemes: The CLEAR Framework', *Social Policy & Society*, 5, 2: 281-291.
- Macedo, S. (ed.) (2005) *Democracy at risk. How political choices undermine citizen participation and what we can do about it*, Washington DC: Brookings Institution Press.
- Mulders, J. (2010) *Wat wil de wijkbewoner zelf? De grenzen van bewonersdemocratie!*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en culturele antropologie.
- Nuus, E. (2010) *Ruimte voor de Ondersteuning van Burgerinitiatieven. Een onderzoek naar de ondersteuning van professionals en ambtenaren bij burgerinitiatieven*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en culturele antropologie.
- Pattie, C., P. Seyd & P. Whiteley (2004) *Citizenship in Britain. Values, participation and democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pitkin, H. F. (1967) *The Concept of Representation*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Pollitt, C. (2003) *The essential public manager*, Berkshire: Open University Press.
- Putnam, R.D. (2000) *Bowling alone. The collapse and revival of American community*, New York: Simon & Schuster.
- Ronde, E. de (2010) *Active citizens unravelled. A comparative analysis of the views, motives and experiences of highly and lower educated active citizens*, Mastersthesis University of Amsterdam, Graduate School of Social Sciences.
- Rosanvallon, P. (2008) *Counter- democracy. Politics in an Age of Mistrust*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sampson, R.J., McAdam, D., MacIndoe, H. and Weffer-Elizondo, S. (2005) 'Civil society reconsidered: the durable nature and community structure of collective civic action', *American Journal of Sociology*, vol. 111, no. 3: 673-714.
- Schaake, A. *De politieke zienswijze van (eigen)wijze burgers: Over de opvattingen over en de ervaringen met de politiek van hoogopgeleide burgers*, Masterscriptie Universiteit van Amsterdam, Afdeling sociologie en culturele antropologie.
- Spengler, C. (2011) *Knowing me, knowing you. Citizen initiatives and the concept of representation: practising democracy on a local level?*, Mastersthesis University of Amsterdam, Graduate School of Social Sciences.
- Tonkens, E. (2008) *Mondige burgers, getemde professionals. Marktwerking en professionaliteit in de publieke sector*, Amsterdam: van Gennep.
- Tonkens, E. (2009) *Tussen onderschatten en overvragen. Actief burgerschap en activerende organisaties in de wijk*, Amsterdam: Boom & SUN.
- Tonkens, E. en G. Kroese (2009) *Bewonersparticipatie via vouchers: democratisch en activerend? Evaluatie van de eerste fase van de extra budgetten voor bewonersinitiatieven(voucherregeling) februari-oktober 2000*, Den Haag: Ministerie van Vrom.
- Tonkens, E. en I. Verhoeven (2010) 'Conclusie. Brave burgers: gezocht en gevonden', blz. 259-268 in Verhoeven. I. en M. Ham (red.) *Brave burgers gezocht. De grenzen van de activerende verzorgingsstaat*, Amsterdam: Van Gennep.
- Verba, S., K. Schlozman & H.E. Brady (1995) *Voice and equality. Civic voluntarism in American politics*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Verhoeven, I. (2010a) 'Ruimte geven aan initiatieven van bewoners', *Rooilijn*, jaargang 43, nr. 4: 238-245.

- Verhoeven (2010b) 'Wij weten het beter. Spanningen tussen eigenzinnige burgers en politiek', blz. 177-192 in Verhoeven, I. en M. Ham (red.) *Brave burgers gezocht. De grenzen van de activerende verzorgingsstaat*, Amsterdam: Van Genneep.
- Verhoeven, I. (2009) *Burgers tegen beleid. Een analyse van dynamiek in politieke betrokkenheid*, Amsterdam: Aksant.
- Wilson, J. (2000) 'Volunteering', *Annual Review of Sociology*, vol 26: 215-240.
- Wijdeven, T. van de & F. Hendriks (2010) *Burgerschap in de doe-democratie*, Den Haag: NICIS Institute.

Bijlage: Methodologie enquêteonderzoek

De selectie van spontaan actieve burgers

In januari 2010 zijn we begonnen met het inventariseren van burgers die initiatieven hebben genomen in Leiden. Daarvoor hebben we een aantal districten in Leiden uitgekozen. De criteria daarvoor waren dat de districten moesten verschillen op de volgende factoren; sociale cohesie (ook wel de samenhang tussen mensen in de buurt), verloedering, het aantal inwoners, de herkomst en het opleidingsniveau van de inwoners, de woonduur, het beeld van de buurt en het percentage actieve burgers.

Op basis van deze criteria zijn de volgende districten uitgekozen; het Roodenburgerdistrict, Morsdistrict, Boerhaavedistrict, Leiden Noord en Binnenstad-Noord. Binnen deze districten hebben wij de volgende tien wijken geselecteerd; Noordvest, De Waard, De Kooi, Groenord, Burgemeesterswijk, Professorenwijk, Hoge Mors, Lage Mors, De Vogelwijk en de Raadsherenbuurt.

Wij vonden Noordvest en de Waard interessant – beide gelegen in Binnenstad-Noord – omdat daar redenen waren voor buurtbewoners om protest aan te tekenen. In Noordvest wordt mogelijk de RijnGouweLijn gebouwd en in de Waard worden mogelijk een aantal woningen gesloopt.

Groenord en De Kooi, beide gelegen in Leiden Noord zijn gekozen, omdat Groenord veel autochtone inwoners heeft en De Kooi juist relatief veel allochtone inwoners. Bovendien wordt er in Groenord veel initiatief genomen en in De Kooi worden weinig initiatieven gestart.

Er is voor een combinatie van de Professorenwijk en Burgemeesterwijk gekozen, beide in het Roodenburgerdistrict, omdat ze op papier wel verschillende buurten zijn maar in hun sociale samenhang een eenheid vormen. Binnen deze combinatie van buurten is bovendien een sterke infrastructuur van één grote bewonersvereniging die veel initiatieven neemt of anderen aanzet tot actie.

De Hoge en de Lage Mors, beide gelegen in het Morsdistrict, vonden we interessant, omdat de buurten onder hetzelfde district vallen maar sociaaleconomisch veel van elkaar verschillen. In de Hoge Mors worden pogingen gedaan om verschillende bevolkingsgroepen met elkaar te verbinden.

Ten slotte, is er gekozen voor de Raadsherenbuurt en de Vogelwijk, beide onderdeel van het Boerhaavedistrict. De aantrekkingskracht van deze buurten is dat ze door de inwoners als heel positief worden beoordeeld en de sociale cohesie groot lijkt te zijn.

Binnen deze wijken hebben de wijkmanagers van de gemeente ons in contact gebracht met actieve burgers die initiatieven nemen in hun buurt. Deze actieve burgers kenden vaak andere actieve burgers en door dit sneeuwbaaleffect wisten wij 60 initiatiefnemers in de buurt op te sporen. Samen hebben zij maar liefst 184 initiatieven gestart. Van deze groep waren 38 mensen te bereiken. De overige 22 initiatiefnemers waren telefonisch niet bereikbaar, omdat zij hun telefoon niet opnamen of er geen werkend telefoonnummer beschikbaar was. Van deze 38 personen hebben er 33 meegedaan aan onze enquête. We hebben dus een respons van 87%.

De selectie van actieve burgers binnen de voucherregeling

Tevens, hebben wij enquêtes afgenomen bij actieve burgers die gebruik hebben gemaakt van de voucherregeling van de gemeente. Binnen deze voucherregeling kunnen Leidenaren financiële hulp aanvragen voor een burgerinitiatief. Ze krijgen binnen dit systeem de controle over de keuze, financiering en uitvoering van hun

initiatief. Initiatieven moeten echter wel voldoen aan een aantal eisen, die per gemeente kunnen verschillen (Tonkens & Kroese, 2009: 4-5).

In 2009 hebben 79 initiatiefnemers gebruikgemaakt van de voucherregeling. Daar zijn 85 initiatieven uit voort gekomen. Van deze initiatiefnemers waren er 69 te bereiken. Van de tien die niet te bereiken waren, was geen correct telefoonnummer beschikbaar. Van de 69 personen wilden er 64 meedoen aan onze enquête. Kortom, 93% van deze populatie heeft meegedaan aan de enquête.

De enquêtes onder zowel de spontaan actieve burgers als de actieven in de voucherregeling zijn in april en mei 2010 telefonisch afgenomen. Als er schriftelijke enquêtes verstuurd worden, moeten mensen die zelf terug sturen. Veel enquêtes komen dan bij het oud papier terecht. Daarom hebben wij gekozen voor telefonische enquêtes.

De selectie van Leidenaren

Naast de twee groepen actieve burgers hebben we ook willekeurige Leidenaren geënquêteerd. Doordat we deze Leidenaren dezelfde enquête voor hebben gelegd, kunnen we een vergelijking maken tussen Leidenaren en actieve burgers. De enquêtes onder Leidenaren zijn in het gemeentehuis afgenomen. We hebben daarvoor gekozen, omdat op het gemeentehuis de Leidse bevolking in al zijn variëteit aanwezig is. Iedereen moet wel eens een paspoort ophalen, een kind aangeven of zich inschrijven op een nieuw adres. We hebben op verschillende dagen en dagdelen de mensen die zaten te wachten bij burgerzaken gevraagd om mee te doen aan onze enquête. Uiteindelijk wilden 134 mensen meedoen.

Achtergrondkenmerken van de respondenten

Voor de groep actieve burgers hebben we de spontaan actieven en de actieven met een voucher samengenomen. In totaal levert dat een groep van 98 respondenten op. De Leidenaren die we als controlegroep willekeurig op het gemeentehuis hebben geënquêteerd omvat 134 personen. Zij lijken op sekse, leeftijd en betaald werk op de gemiddelde Leidse bevolking (zie tabel B1). Er is echter een onderrepresentatie van lageropgeleiden. Dit hebben wij gecorrigeerd door een weegfactor toe te passen. Dat betekent dat de enquêteresultaten van lager opgeleiden zwaarder meetellen. Door deze correctie denken wij dat onze respondenten nauwelijks nog verschillen van de Leidse bevolking. Daarom spreken wij over deze controlegroep als “Leidenaren” die we met actieve burgers in Leiden gaan vergelijken.

Wat opvalt, is dat een aantal kenmerken van de actieve burgers verschillen van de Leidenaren. Zo kan er opgemerkt worden dat het grootste gedeelte van de actieve burgers tussen de 35 en 64 jaar is. In Leiden is dit lager. Verder, is te zien dat actieve burgers vaker hoger opgeleid zijn en iets minder vaak een betaalde baan hebben, dan Leidenaren. Het verschil tussen de verdeling van sekse is vergeleken met de Leidenaren verwaarloosbaar klein. Deze verschillen bevestigen het idee dat actieve burgers vaker hoogopgeleid zijn. Het spreekt echter tegen dat actieve burgers voornamelijk mannen zijn.

Tabel B1 Achtergrondkenmerken actieve burgers, willekeurig gekozen burgers & gemiddelde Leidse burger

	Actieve burgers (N=98)	Leidenaren (N=134)	Leidenaren gewogen (N=134)	Leidse bevolking gemiddeld**
Sekse				
Man	51%	51%	53%	49%
Vrouw	49%	49%	47%	51%
Totaal	100%	100%	100%	100%
Leeftijd				
17-34 jaar	12%	54%	51%	48%
35-64 jaar	73%	36%	37%	40%
65+	15%	10%	13%	12%
Totaal	100%	100%	100%	100%
Herkomst				
Autochtonen	92%	80%	81%	73%
“Traditionele” allochtonen	2%	8%	7%	9%
Overige allochtonen	6%	13%	12%	18%
Totaal	100%	100%	100%	100%
Opleidingsniveau				
Lager opgeleid	19%	12%	24%	24%
Middelbaar opgeleid	22%	40%	28%	28%
Hoger opgeleid	59%	48%	48%	50%
Totaal	100%	100%	100%	102%
Betaald werk				
Ja	68%	76%	73%	73%
Nee	32%	24%	27%	28%
Totaal	100%	100%	100%	101%

** Bron: <http://www.leidenincijfers.nl/tabeloverzicht.asp?entityID=123>